

Antón Grande

A resistencia dos maquis en Lugo

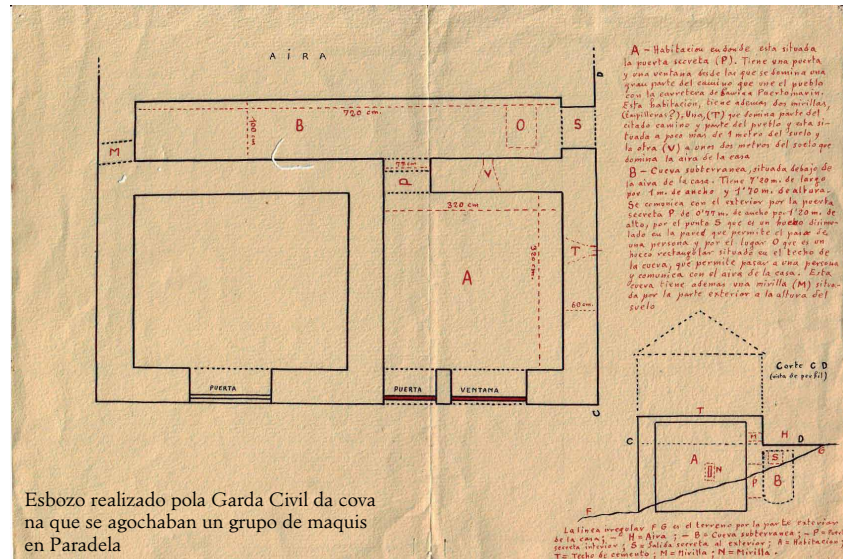

A resistencia antifranquista non comezou –como algúns pensan– ao rematar a guerra civil, senón que esta deu comezo xusto no momento en que se dá o golpe militar fascista contra a República.

Moitos lucenses e galegos, ao veren o xiro que tomaban as cousas e as primeiras represións que levaban a cabo falanxistas e militares, decidiron fuxir ao monte ou permanecer escondidos. Algúns temían ser encarcerados ou pasados polas armas pola súa militancia ou ideoloxía política; outros, simplemente, por rancores veciñais que os podían levar a ser paseados ou torturados polo feito de ter rifado con algún veciño ou por tentar quedarse coas súas propiedades acusándoos, sen fundamento, de 'roxos'.

Eran xentes que permanecían acachadas en casas de parentes ou que se escondían nos montes, aínda que sen poder levar a cabo moita actividade guerrilleira, tanto pola desconexión que existía, como pola falta de armamento que puidese permitir accións sabotadoras.

Por isto, habería que distinguir tres tipos de persoas que chegan á guerrilla por diferentes motivos. En primeiro lugar, estaban aqueles que ante o temor a ser mobilizados, en-

carcerados ou fusilados, escapan ao monte para esconderse, pero sen levar a cabo acción, salvo en casos contados.

Un segundo grupo constituíanos aqueles que, ante a situación da guerra, ou ao rematar esta, deciden ir ao monte xa dun xeito máis ou menos organizado. Finalmente, habería que mencionar un terceiro grupo, formado esencialmente por exiliados, moitos deles do PC, que deciden regresar

para loitar no monte e reorganizar os grupos guerrilleiros.

A organización de todas estas persoas viría, polo tanto, ao remate da guerra, especialmente da man do Partido Comunista, que comeza a enviar armas e munições e mesmo aparatos propagandísticos aos fuxidos que se reorganizan así en cuadrillas, uns por militancia ou afinidade ideolóxica, e outros como xeito de poder golpear o goberno de Franco, aínda que algúns

EL MILICIANO GALLEGO

ORGANO DEL CUARTO BATALLON de la 1ª BRIGADA de la DIVISION LISTER

MADRID, 20 DE MARZO DE 1937 AÑO 11 - NUMERO 12

EL COMANDANTE GUMERSINDO CARMONA HA MUERTO

El batallón gallego de la 11 División Lister ha experimentado una baja sensible, una pérdida lamentable: la muerte, a consecuencia de heridas recibidas en acción de guerra, del comandante Gumersindo Carmona Mas.

El comandante Carmona fue, hasta el estallido de la criminal invasión militar-fascista, viajante de comercio, y como tal, dinámico y amigo de resoluciones rápidas. Fue siempre un soldado, aunque partidario leal de la causa del pueblo trabajador. Al constituirse el batallón gallego, Carmona obtuvo, por su cultura, el empleo de sargento. Así salió al campo a jugar la vida por la libertad de España. Toledo, Maqueda, Sección y Bargas supieron de su heroico comportamiento y de su gran capacidad de dirigente y de organizador. Y fue, con la aprobación de todos, superior y subalterno-comandante, sucesivamente, ascendiendo hasta que, ya comandante del invicto batallón gallego, le encontramos en el frente del Jarama defendiendo Madrid, como antes lo había defendido al tomar parte en la grandiosa epopeya del cuartel de la Montaña. Aquí fue herido por una bala traidora, pasando a Chinchón para someterse a una delicada intervención quirúrgica.

Feroz si bien su espíritu era de férrea contención, no era así su cuerpo. Carmona había sido operado recientemente de apendicitis, y para recuperarse fue evacuado a Villana. Allí se enteró del nuevo plan fascista de completar el cerco de Madrid, y sin estar aún completamente restablecido, se incorporó inmediatamente a su batallón en Villaverde. Y al día siguiente la continuación de sus actividades, según el glorioso programa de la República democrática.

SU BIOGRAFIA

Gumersindo Carmona nació en Madrid, y en la actualidad tenía treinta y dos años. Hijo de un militar de origen filipino, que luchó en la guerra de Cuba, y que por coincidencia había mandado una compañía de soldados gallegos, así como Gumersindo mandaba el batallón gallego de las libertadas patrias.

Desde los primeros días de la

En este sector fue ascendido a comandante al ser nombrado jefe de la 1ª brigada el que era comandante. Lopez Iglesias, recibiendo la orden de Mando para pasar al frente de Madrid, en el que tanto existió obitvo con los demás batallones de la 1ª y 2ª brigada de la 11 División. Su nombre era pronunciado por todos los soldados con respeto, por sus grandes dotes de organización y heroísmo militar.

Siempre estuvo a la cabeza del batallón: ya le vi decir en el cuartel de Hortaleza, en un descanso que gustaban, cuando le comentaron la orden de trasladar

el batallón a Morata: «Si aquello está malo, nosotros lo pondremos bueno».

Después le vimos animoso en las trincheras que dominaban San Martín de la Vega. La muerte le era una de las certezas de este jefe. Se resistía a que habiésemos y escribiésemos en nuestra periódico de él y de obtenerle noticias: no obstante, en los últimos días que estuvimos en el Jarama hemos obtenido algunas, por sorpresa, y que publicamos por ser las últimas que nos presentan a este héroe en su punto de partida.

SU ENTIERRO

El miércoles, a las once de la mañana, se verificó el entierro del comandante Gumersindo Carmona Mas, que cayó heroicamente luchando por la libertad de la Patria. La capilla ardiente fue instalada en las oficinas que la División tiene establecidas en Madrid. El féretro fue colocado sobre un pabellón tricolor, y en el muro, entrelazados, se veían los estandartes representativos de España y Galicia, y en medio de ellos un busto de la República. Daban guardia de honor al cadáver cuatro milicianos castellanos. Esta guardia era relevada de dos en dos horas, y la rindieron todas las representaciones oficiales de los batallones de la 1ª y 2ª brigadas de la 11 División Lister y el teniente ayudante del batallón comandante, Benaventura María Faura.

A la hora indicada se puso en marcha la capilla ardiente, que llevaba un piquete de soldados de la división: la seguía el ferrocarril, con certeras. El cadáver era conducido en hombros por milicianos del batallón, por compañeros y familiares, y al costado daban guardia de honor un piquete de soldados de Infantería. La banda «La Internacional» al salir los restos del comandante de la casa de las oficinas y se sumó a la manifestación. A continuación de la presidencia del duelo, que lo formaban sus familiares — padre, hijos y hermanos políticos — acudieron a esta conducción todas las representaciones de los batallones.

Para la pag. 21

El señor José Carmona, padre del héroe, fué militar en su juventud—en la actualidad es representante— y combatió en la guerra de Cuba y en la campaña de África el año 1909, donde fué capitán. Republicano de toda la vida, el señor Carmona fué olvidado por aquella gama de bandoleros que constituyó el alto mando franquista en Marruecos. Pero el capitán Carmona cumplió conscientemente con su deber.

Al ver el cadáver de su hijo expuesto en las oficinas de la 11 División, no pudo reprimir sus íntimos sentimientos: «¡Mi hijo! ¡Me lo han matado! ¡Viva la República! Hablando con nosotros, el anciano capitán Carmona se mostraba orgulloso de su hijo muerto. Sentía la pérdida del ser querido, sí; pero, al propio tiempo, tenía la satisfacción de que su hijo, el comandante Carmona, del batallón gallego de la 11 División, murió de cara al enemigo, como un hombre.

A nosotros toca vengarlo.

R. G. M.

La salida del féretro de nuestras oficinas

sublevación—que le sorprendió en Madrid—tomó las armas para participar en ella, y asistió al asalto al cuartel de la Montaña, y más tarde, al fundarse las gloriosas Milicias Populares Gallegas, ingresó en ellas como simple miliciano. Maqueda, Torrijos, Toledo, Bargas recordan su brava actuación como teniente que era ya de estas Milicias del pueblo. Más tarde fué a Sección como capitán. En Torrijos, al ser herido el comandante Iglesias, se hizo cargo del batallón, revelándose como un gran hombre de mundo. Reorganizado el batallón e ingresado en el 5º Regimiento, se le nombró capitán mayor, y cooperó con el mando superior a la resistencia que el Ejército del Frente Popular hizo en Sección cuando los intentos fascistas para apoderarse de Madrid amenazaban la capital de la República. Una enfermedad de apéndice le obligó a dejar por algún tiempo su puesto en el batallón gallego. Sufrió una operación, y aun no totalmente restablecido, se incorporó a su unidad, que operaba en Villaverde.

La capilla ardiente con su guardia de honor

RESISTIR Y CONTRAATACAR

ORDEN DE CAMPAÑA DADA EN LUGO EL 16 MAYO DE 1948

(Siendo frecuente la detención de patriotas que a veces no tienen ninguna relación con el movimiento guerrillero, esta Agrupación, que estima como una de sus principales misiones la protección del pueblo indefenso ante las brutales represiones falangistas, se ve obligado a tomar las medidas pertinentes para acabar con injusticias, barbaridades y crímenes como jamás conocio la historia de nuestra nación.

A QUYU FINESCO, ESTA AGRUPACION DECLARA:

1º Se considerará principal responsable de los casos de detención, apaleamiento o muerte de patriotas al alcalde en funciones el día del hecho, tanto si ocurre dentro del pueblo como en el término municipal.

2º Serán considerados segundos responsables el jefe de Falange, dada su influencia política para evitarlo; el resto de las autoridades locales que de una manera efectiva y pública no se opongan a tales injusticias; los instigadores de dichos actos y los delatores de los patriotas)

ESTA ORDEN ES DADA PARA TODA LA PROVINCIA DE LUGO, POR LA III AGRUPACION DE GUERRILLAS (JEFATURA)

Arriba, "Miliciano Gallego", órgano dos combatentes galegos do Batallón Lister, 1937
 Abaixo, Circular interna da III Agrupación do Exército Guerrilleiro de Galiza, 1948.
 Para moitos a guerrilla non foi máis que a continuación dunha guerra que endexamais deran por perdida

deles, como é o caso de Gardarríos, na Mariña luguesa, decidan ir por libre nas súas actuacións, aínda que colaborando en golpes de man con outras agrupacións guerrilleiras da zona.

Todos eles tiñan unha meta como principal obxectivo, algo que non pasaba dunha utopía: enlazar a resistencia antifranquista coa Segunda Guerra mundial e vincular o futuro de España ao das democracias occidentais, para o cal deberían manter un acoso contra o goberno fascista para recuperar a República.

Podemos dicir, xa que logo, que nos momentos máis importantes da guerrilla en Galiza, chegou a haber cinco xefaturas das distintas agrupacións de maquis, que correspondían ás provincias de Lugo, Ourense, Pontevedra, A Coruña e á zona comprendida entre León e Galicia.

Loxicamente, para as forzas de seguridade de Estado, estes loitadores e loitadoras —o papel da muller na guerrilla foi tamén importante e moi pouco estudado, non só como apoio, senón mesmo na fronte de combate— non tiñan o rango de guerrilleiros, senón que eran considerados como bandoleiros ou atracadores, nun claro intento por parte do réxime de desvirtuar a loita guerrilleira, e con eses apelativos aparecen nos arquivos policiais e tamén nos xornais da época, controlados pola férrea censura de Franco. Abonda para comprobar todo isto con ler o libro do coronel da garda civil, que logo chegaría a xeneral, Francisco Aguado, *El maquis en España*, un dos libros máis completos sobre a guerrilla desde o punto de vista franquista e empregando como documentación os arquivos policiais.

AS CUADRILLAS. Para falar das cuadrillas que actuaban na provincia de Lugo cabe citar, en primeiro lugar, a do derradeiro guerrilleiro morto en enfrontamento coas forzas do orde, Xosé Castro Veiga ('O Piloto'), que non obedeceu a orde de fuxir a Francia cando o PCE así o ordenou, preferindo quedar por terras do Saviñao

Fichas de dúas partidas de elaboradas a man pola Garda Civil, concretamente a "Enrique Lister" que operaba nas Mariñas e a "Manuel Bello" que actuaba na área da Coruña

coa súa compañeira. Do Piloto falaremos máis adiante.

Outras partidas a destacar e que actuaban nesta provincia foron as de Xesús Iglesias Escourido ('Tizón'), e a de Plácido Rivera Cociña. O primeiro deles entregouse á garda civil en agosto de 1951, en tanto que o segundo o faría o 4 de novembro do mesmo ano.

Outra partida que actuaba na provincia era a de Manuel Gutiérrez, que tiña o seu campo de actuación pola zona dos Ancares, entre León e a provincia de Lugo. Esta partida estaba formada por Manuel Gutiérrez Abella quen, segundo os arquivos policías do ano 1949, figuraba como de 36 anos, natural de Paradaseca (León), alto, forte, de ollos castaño escuro, cellas ao pelo, barba poboada e cunha cicatriz na meixela dereita, desde a orela aos beizos.

Xunto con el figuraban Edelmiro Alonso García, de 32 anos, natural tamén de Paradaseca, de estatura regular segundo a ficha policial, forte, con principio de calvicie, mouro, de ollos claros e a cara ancha e redonda; Adoración Canedo, de 35 anos, natural de Canedo (León), cualificada pola garda civil como enérxica, autoritaria e con gran ascendente sobre o seu compañeiro sentimental, Edelmiro Alonso.

Pertencían tamén a este grupo guerrilleiro Pedro Lamas González ('Pedrín'), de 37 anos, natural de Canteixeira (León), dun metro e medio de estatura, boca grande, queixo con furado, pelo castaño, cellas ao pelo e moi poboadas e, finalmente, Oliveros Fernández Armada, ('Negrín'), de 25 anos, natural de Trespenas (Covas), na provincia de Lugo.

Todos eles lograron fuxir a Francia cando, ao finalizar a Guerra Mundial, se deu por perdida a loita de resistencia antifranquista e o Partido Comunista deu a orde de repregarse e abandonar o país.

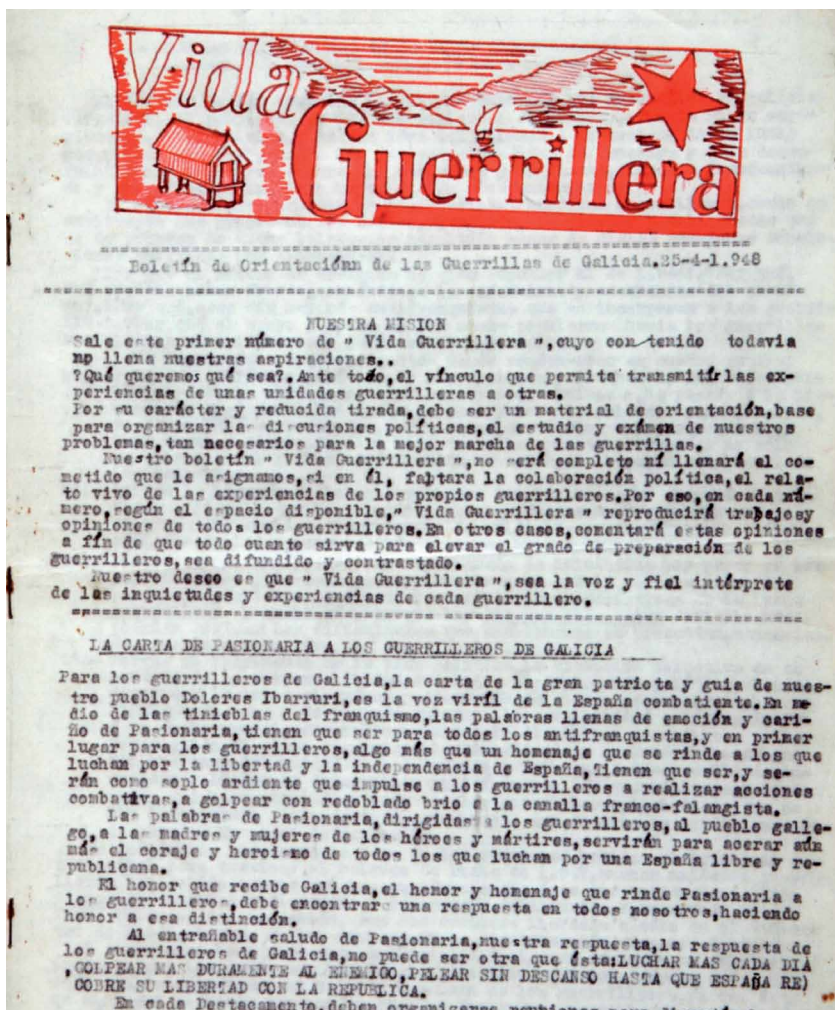
Habería que salientar tamén que, entre as provincias de Ourense, León e Lugo, actuaba a partida de Mario Morán, de militancia socialista, e composta por Bernardo Álvarez Trabajo ('Sasta'), Oliveros Fernández Armada ('Negrín'), que actuaba tamén, como xa queda dito, coa partida de Manuel Gutiérrez; Antonio López Núñez ('Objetivo'), que sería detido e encadeado; Felipe Monleón Fernández, Francisco Martínez López ('Quico'), e Alberta Viñales Martínez, que lograría fuxir a Francia.

Outro dos maquis que actuaba na provincia de Lugo era Ramón Rodríguez Varela ('Curuxás'), que tamén acadaría fuxir a Francia no ano cincuenta.

Pola súa banda, e procedente da localidade asturiana de San Antolín de Ibias, actuou na provincia de Lugo, xusto ao rematar a guerra, o grupo de Serafín Fernández Ramón ('Santeiro'), que contaba entre as súas filas con elementos tan audaces como Xoaquín Lago Fernández ('Xoqui'); Luis López Vega, Antonio Lago Martínez, Felisa Fernández Arandajo ou Faustino Díaz ('Campillo'), xunto con outros dous guerrilleiros dos que só se coñecen os seus alcumes: 'Rizoso' e 'Asturiano'. Todos eles actuaban pola zona de Cervantes en unión da partida de Velasco.

A partida de 'Santeiro' estivo inactiva durante 1940. No entanto, reaparece no ano 1941 actuando tamén por Fonsagrada e chegando mesmo nas súas actividades até Pol.

O 8 de novembro de 1941, un dos seus homes, Faustino Díaz ('Campillo'), mata no lugar de Castrelo, en Baleira, a súa madriña, Carmen Dorado, porque esta se negara a darlle acollida na súa casa. Cinco días despois, sería acurrulado nunha palleira no lugar de Cimadevila. Ao verse rodeado e sen posibilidade de escapatoria, comezou un tiroteo en que feriu un sarxento da Garda Civil para, a continuación, prender lume á palleira e suicidarse pegándose dous tiros.

"Vida Guerrillera", publicación da guerrilla vinculada ao PCE, 1948

'Campillo' matara no lugar de Millares, en Baleira, un home no decurso dunha romaría. Por isto, estaba preso en Valencia, cárcere de que logrou fuxir ao comezo da guerra civil. Aínda que estaba considerado como da cuadrilla de 'Santeiro', realizaba tamén accións conxuntas con 'Serrano'. Ningún dos dous tiñan compromiso político, aínda que eran moi temidos.

OUTRAS CUADRILLAS. A partida de 'Velasco' actuaba pola zona de Cervantes, Pedrafita, Becerreá, Triacastela e As Nogais. Como feito máis salientábel desta partida habería que apuntar o asalto a unha camioneta de viaxeiros procedentes da feira de Currelos, no Saviñao, así como a agresión a un vehículo militar ocupado por un capitán de aviación que feriron con catro balazos, ao igual que con dous ao seu condutor, o 26 de febreiro de 1940.

Tamén en Sarria, en xullo do mesmo ano, este grupo fai un control da

estrada onde deteñen un coche de liña e levan como botín 7.000 pesetas.

As partidas de Santeiro e Velasco chegaron, nunha ocasión, a ocuparen a localidade de Fulgueira, onde se fixeron cun botín de 10.000 pesetas xunto con reloxs e escopetas.

Outra partida que actuaba na provincia de Lugo era a de 'Abelardo', que tiña entre os seus membros a 'Cotán' e 'Medela', que atracaran o Banco Pastor en Chantada.

Esta partida, o 23 de outubro de 1942 ocupou Seoane do Courel, localidade en que se apoderaron de cartos, xoias e armas, ao tempo que mataron o párroco, Benigno García Méndez.

Polas zonas de Corbelle-Vilalba, Labrada-Abadín e Balsa-Muras, actuou unha cuadrilla formada por tres irmáns apelidados Iglesias Seco. Foron detidos en 1944 cando portaban tres pistolas, un subfusil e 20.000 pesetas.

Cómpre aclarar tamén que a agrupación guerrilleira de Lugo era a terceira, que tiña a 'Temblás' como

xefe. No entanto, tras a caída deste e de Antonio Seoane Sánchez ('Julián'), xefe do Exército Guerrilleiro do Noroeste de España, e a de José Gómez Gayoso ('López'), secretario do Partido Comunista de España en Galicia, no ano 1948, o 'Coronel Benito' reestruturou en Monforte a guerrilla nesta provincia e funda co 'Piloto', Guillermo Morán ('Roces') e outros, o destacamento *Santiago Carrillo*.

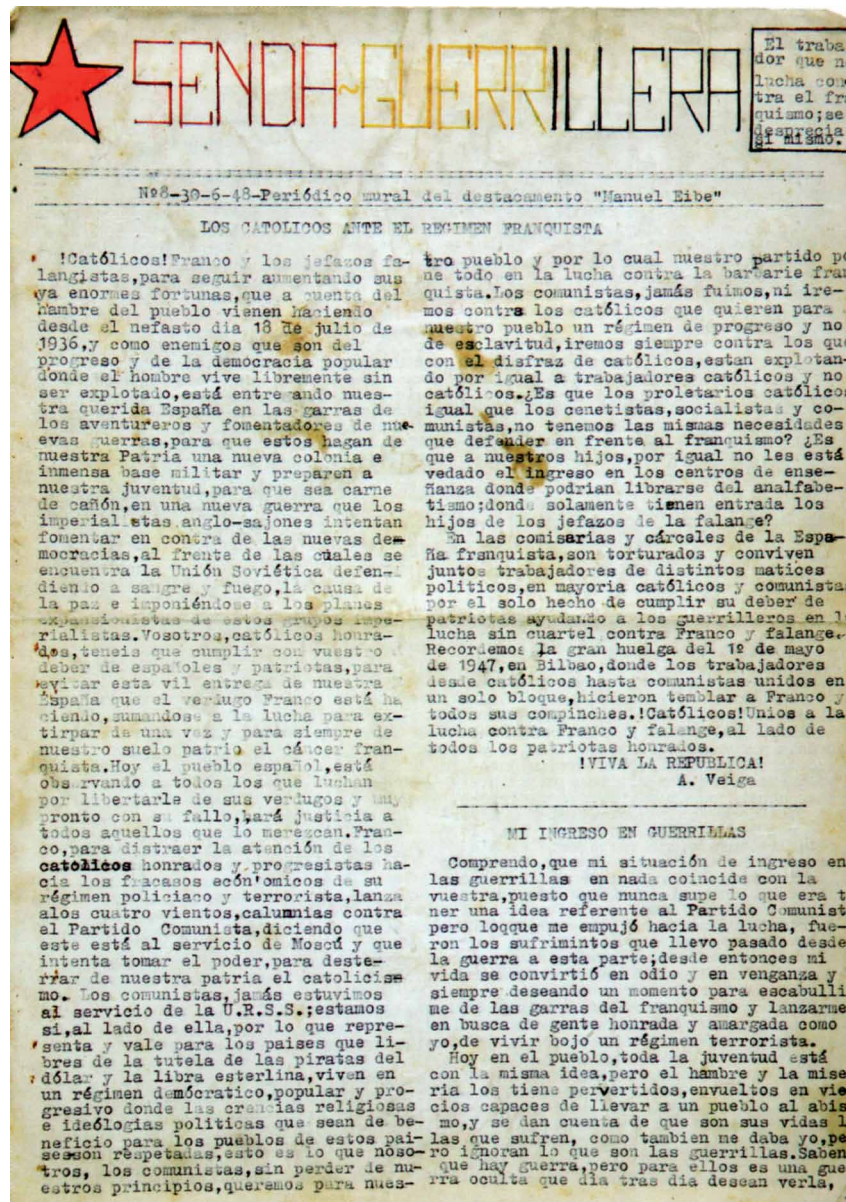
O 30 de abril de 1949, este destacamento foi practicamente eliminado, xa que ese día en Chantada, e tras un tenso tiroteo, morren 'Guardiña', 'Roces', 'Remollete', Guillermo Morán e o enlace, Ramón López Casanova, aos que lles ocupou a Garda Civil tres pistolas metralladoras, cinco pistolas de 9 milímetros largo, un mosquetón, un revolver, unha escopeta, un machete e varias granadas de man.

Pola súa banda, o 'Coronel Benito' foi detido en Bóveda o 22 de xuño de 1949.

Non se pode pasar tampouco por alto unha serie de cuadrillas que actuaban nas provincias limítrofes de León e Oviedo xa que, en bastantes casos, actuaban conxuntamente coas que levaban a cabo as súas actuacións nas zonas limítrofes de Lugo con estas provincias, especialmente nas zonas do Quiroga e O Courel, polo que se refire a León, e Meira, A Pontenova e Riotorto, polo que se refire a Asturias.

Entre as partidas que actuaban entre León e Lugo habería que citar a de Manuel Girón Bazán ('Girón'), morto en León polas forzas da Garda Civil o 21 de maio de 1951 e en que se integraban Francisco Martínez López ('Quico'), que tiña o cargo de comisario político e que fuxiría a Francia; o sarxento Enrique Oviedo Blanco ('Chapa'), morto en León pola Garda Civil o 27 de novembro de 1960; o tamén sarxento Augusto Diéguez Yáñez ('Rubio'), morto en Ourense o 26 de agosto de 1951; Silverio Yebra Granja ('Atravesado'), que conseguiu fuxir a Francia; Ovílo Fernández Rodríguez ('Blas'), que tamén fuxiu; Pedro Juan Méndez ('Malvarisco'), fuxido a Francia; Silves-

"Senda Guerrillera", publicación da Agrupación guerrilleira "Manuel Eibe", 1948

tre García López ('Chimenea'), morto en Ourense o 26 de novembro de 1951; Manolín ('Asturiano'), fuxido a Francia; Ávila González Arias, compañeira de 'Girón', que foi detida pola Garda Civil en León en maio de 1950; Asunción Macías Fernández ('Pandereta'), morta en León o 27 de novembro de 1950; Enrique Yáñez Álvarez ('Chaval') morto pola Garda Civil en maio de 1951, e Felicitas Martínez Villarpriego, que foi detida e condenada.

Como independentes pola provincia de León limítrofe con Lugo figuraban Xesús Quiroga Arias ('Chucho') e Ricardo Eirós González.

En canto ás partidas de actuación de Asturias e Galicia, estaba a xa citada 'Xoqui', aínda que como guerrilleiros independentes figuraban Segundo Pérez Cancio e Vicente López López.

ENRIQUETA OTERO. Enriqueta Otero ('María de los Dolores') foi posiblemente a guerrilleira que acadou unha meirande popularidade en Lugo debido, en certa medida, a que sobreviviu aos seus compañeiros de loita até a lonxevidade e a que residiu nesta cidade nos derradeiros anos da súa vida.

Enriqueta Otero era membro do Partido Comunista e formaba parte da cuadrilla a que pertencían, entre outros, Ramón Vivero, Julio Nieto e Víctor García ('Brasileño') que actuaban polas proximidades de Lugo. Enriqueta tiña fama de ser aguerrida e mesmo de ter mantido varios tiroteos coa Garda Civil.

Precisamente nun destes enfrontamentos, o 18 de febreiro de 1946, foi ferida, detida e sometida a violentas torturas. As súas declaracións supuxeron a detención doutros cincuenta guerrilleiros que actuaban en Lugo, o que supuxo unha baixa importante para o Partido Comunista e para a guerrilla nesta provincia.

Logo de ser condenada a morte e serlle conmutada a pena pola de trinta anos de cadea, que non chegou a cumprir, foi posta en liberdade e retirouse a Castroverde de onde era natural. Coa chegada da democracia e ao ser

rehabilitada, impartiu clase no colexio de Castroverde até a súa xubilación. Posteriormente, fundou a asociación cultural *O Carrizo*, que tiña como finalidade a de espallar a cultura galega, que dirixiu até o seu falecemento.

O GARDARRÍOS. Luis Trigo Cheo ('Gardarríos') foi un dos guerrilleiros lucenses que acadaron unha grande fama entre a guerrilla da mariña luguesa e da provincia en xeral.

Nacido na parroquia de Cabanas, en Riobarba, daquela pertencente ao concello de Viveiro e na actualidade ao do Vicedo, emigra de ben novo a América de onde regresa en 1921 e consegue unha praza de gardarríos en Mondoñedo. En 1929 dirixe un con-

tro pueblo y por lo cual nuestro partido p... ne todo en la lucha contra la barbarie fran... quista. Los comunistas, jamás fuimos, ni ire... mos contra los católicos que quieren para... nuestro pueblo un régimen de progreso y no... de esclavitud, iremos siempre contra los qu... con el disfraz de católicos, están explotan... do por igual a trabajadores católicos y no... católicos. ¿Es que los proletarios católicos... igual que los genetistas, socialistas y co... munistas, no tenemos las mismas necesidades... que defender en frente al franquismo? ¿Es... que a nuestros hijos, por igual no les está... vedado el ingreso en los centros de ense... fianza donde podrían librarse del analfabe... tismo; donde solamente tienen entrada los... hijos de los jefes de la falange?

En las comisarías y cárceles de la Espa... ña franquista, son torturados y conviven... juntos trabajadores de distintos matices... políticos, en mayoría católicos y comunista... por el solo hecho de cumplir su deber de... patriotas ayudando a los guerrilleros en l... lucha sin cuartel contra Franco y falange... Recordemos la gran huelga del 1º de mayo... de 1947, en Bilbao, donde los trabajadores... desde católicos hasta comunistas unidos en... un solo bloque, hicieron temblar a Franco... y todos sus compinches. ¡Católicos! Uníos a la... lucha contra Franco y falange, al lado de... todos los patriotas honrados.

¡VIVA LA REPUBLICA!
A. Veiga

MI INGRESO EN GUERRILLAS

Comprando, que mi situación de ingreso en... las guerrillas en nada coincide con la... vuestra, puesto que nunca supe lo que era t... ner una idea referente al Partido Comunista... pero logue me empujé hacia la lucha, fue... ron los sufrimientos que llevo pasado desde... la guerra a esta parte; desde entonces mi... vida se convirtió en odio y en venganza y... siempre deseando un momento para escabullir... me de las garras del franquismo y lanzarme... en busca de gente honrada y amargada como... yo, de vivir bajo un régimen terrorista.

Hoy en el pueblo, toda la juventud está... con la misma idea, pero el hambre y la mis... eria los tiene pervertidos, envueltos en vie... cios capaces de llevar a un pueblo al abis... mo, y se dan cuenta de que son sus vidas l... las que sufren, como también me daba yo, p... ero ignoran lo que son las guerrillas. Saben... que hay guerra, pero para ellos es una g... rra oculta que día tras día desean verla,

Carta de despedida de Antonio Seoane, Xefe do Exército Guerrilleiro de Galiza, desde a Prisión da Coruña, 1948

Guerrilleiro do Noroeste de España, logo dunha visita que realiza pola Mariña luguesa, en que contacta cunha serie de guerrilleiros para coñecer as súas opinións e dispoñibilidade de cara á loita, explica que se desprazou a Ribadeo onde topou o “celebre Trigo”. Segundo o informe, este salienta que: “este é un compañeiro que está no monte desde o 36, pero que se negou a incorporarse á Organización pois está cansada de prexuízos femininos.”

“Anda el—continúa o informe—que ten máis de 60 anos, cunha rapaza de vinte anos que é a súa querida. A conduta deste guerrilleiro non é vista polo pobo con bos ollos, pois considera que os seus fogares, de punto de apoio que son, se convierten en bordeis. Á marxe disto, Trigo manifesta que se algún día o necesitásemos para algunha operación, estaba á nosa disposición.”

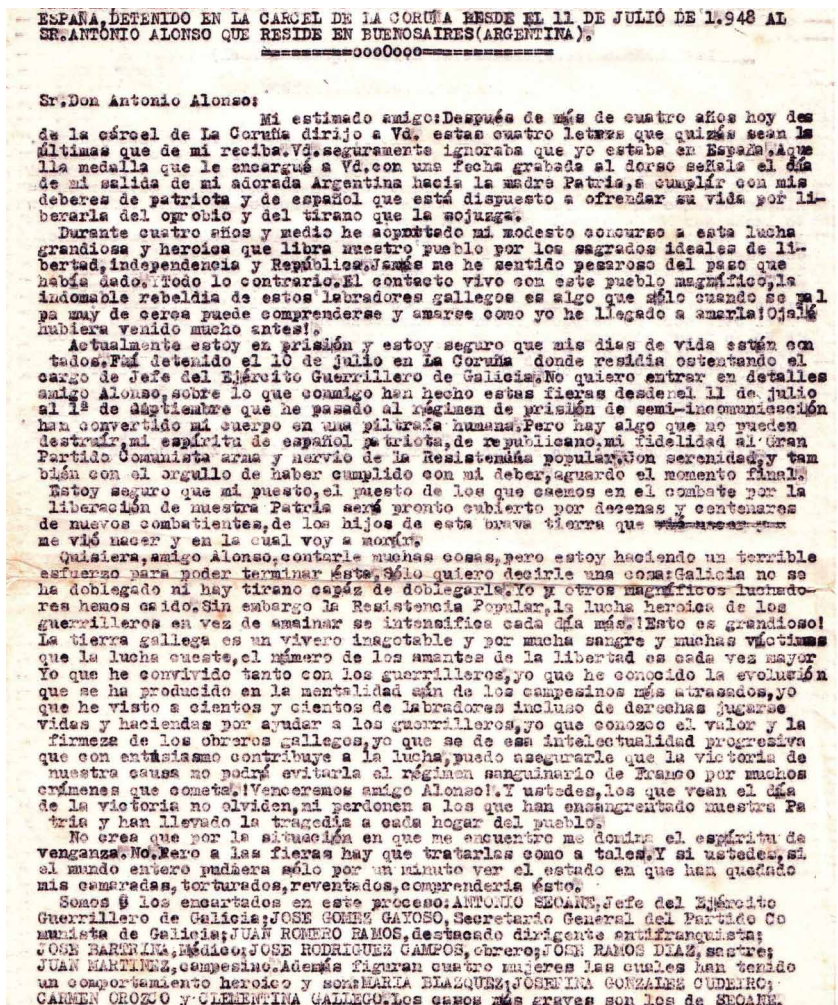
Luis Trigo, como dicimos, actuaba en solitario, aínda que en ocasións o facía acompañado de Venancio Seoane. Ningún dos dous chegou a cometer delitos de sangue, tal como se recolle no libro de Francisco Aguado *El maquis en España*.

‘Gardarríos’ foi morto pola Garda Civil de Viveiro o 25 de xuño de 1948 en Vilanova de Lourenzá. Con el morreu a súa compañeira, Antonia Díaz Pérez, de pouco máis de vinte anos de idade.

O PILOTO. Xosé Castro Veiga, antigo carpinteiro de Boelle-O Corgo recibiu o alcume de ‘Piloto’ debido a que, durante a Guerra Civil, acadou o grado de cabo na Aviación republicana.

Logo de pasar catro anos na cadea en Madrid ao remate da guerra, refuxiouse, baixo a aparencia dun traballador, nun hospital até que, en 1945, decide regresar a Galiza onde entra de inmediato en contacto con outros guerrilleiros e foxe para o monte, onde permanecerá até a súa morte.

‘O Piloto’ non debía ter un carácter doado. Proba del é que, ao comezo da súa chegada á guerrilla, e debido á súa indisciplina, foi condenado a morte polo Partido Comunista, aínda que

finalmente a sentenza non chegou a cumprirse.

Castro Veiga actuou, inicialmente, nos límites de Asturias e León, concretamente na agrupación de Antonio Crespo (‘Fuenteoliva’), a que tamén pertencían ‘Aspero’ e Victoriano Prada, mortos nun enfrontamento coas forzas do orde en Pobo de Brollón, así como ‘Ubaldo’ e ‘Lúa’.

Tras a caída destes membros do seu grupo, a partida do ‘Piloto’ quedou conformada por Ramona Mirelle Curto Cadal (‘Mirelle’), a súa compañeira sentimental, Roberto López Rodríguez (‘Pajarito’), Manuel Castro Rodríguez (‘Pepito’), Xosé Arias Fernández (‘Cristo’), o seu lugartenente que foi morto por forzas policiais en Paradela o 27 de maio de 1954, Fermín Gómez Segura (‘Segura’) e Antonio Veiga Mejuto (‘Cacharrón’), morto na Coruña o 31 de agosto de 1951.

‘O Piloto’ levou a cabo numerosos actos de sabotaxe e enfrontamentos coa Garda Civil. En 1948, en Aldo-

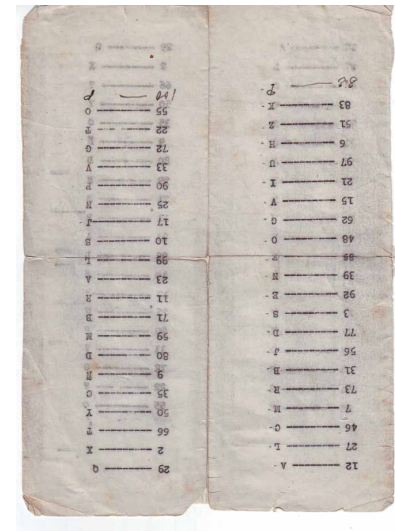
sende-Paradela, logra 7.000 pesetas e mata dúas persoas nun atraco; en Martín-Bóveda, noutro atraco, logra 9.000 pesetas e deixa dúas persoas feridas. Tamén en 1948, tal como recolle a publicación *El Guerrillero* do 25 de marzo dese ano, ‘O Piloto’ leva a cabo o seu acto máis salientábel: ocupa co seu grupo a estación de Rubián (Lugo) e alí poderase do tren de mercadorías número 81, destruíndo un vagón cargado de ferrollos de fusil.

Despois desta sabotaxe, a cuadrilla desaparece até o ano 1951, concretamente o 15 de xaneiro cando dan morte a Joaquín Fernández Solís, en Seoane-Monforte. O 18 de febreiro do mesmo ano, na aldea de Ribela, tamén en Monforte, incendian unha casa con dous moradores dentro, ao negarse estes a entregarlles os cartos esixidos. Tamén este ano, en Cadabal, atraca un veciño e faise cun botín de 100.000 pesetas.

A partir de aí, desaparece e permanece escondido, aínda que, tanto na

A esquerda, folha de denuncia das requisas da falanxe feita polo PCE de Galiza nos anos 40. Abaixo, alfabeto cifrado para elaborar mensaxes en clave polas unidades guerrilleiras

Prensa e comunicación da resistencia.

Antes de rematar este traballo, cómpre tamén facer unha referencia aos diferentes medios de comunicación que mantiña a resistencia antifranquista, nuns casos procedentes do exterior de Galiza e noutros, elaborados aquí cuns medios totalmente artesanais e cos que trataban non só de informarse aos maquis, senón tamén de facilitar información das súas actividades ás xentes do pobo.

Neste sentido, habería que falar de tres tipos diferentes de prensa: a procedente do exterior, na súa meirande parte do Partido Comunista e o seu órgano *Mundo Obrero*; a prensa elaborada polos propios guerrilleiros, xa fose en forma de periódicos murais ou multicopiados; e finalmente, os panfletos informativos das súas accións e que adoitaban a encabezar como *Orden de campaña*.

Así, o número de *Mundo Obrero* correspondente ao 29 de agosto de 1948, daba conta de que a mediados do citado mes, un destacamento da IV Agrupación Guerrilleira de Galicia voara a liña férrea de A Coruña a Madrid, quedando interrompida a circulación durante 32 horas. Este foi, sen dúbida,

zona de Chantada, como na de Escarón, a súa presenza era ben coñecida dos veciños, e mesmo tiña o atrevemento de baixar a algunha das feiras que se celebraban no entorno.

Reaparece o 3 de marzo de 1965, cando atraca un veciño de Lama Grande, no Saviñao. Provisto de correaxe e dúas pistolas, faise con 10.000 pesetas.

Sete días despois, no regato de Choupán, que separa as parroquias de Pesqueiras e San Fiz, en Chantada, 'O Piloto' topou a morte. Ás 11 de mañán, un veciño de A Bugalla descubriuno e ribeira abaixo, chegou á central de Belesa onde puxo en coñecemento o feito ante o subtenente da Garda Civil xubilado, Ángel Fernández, que, naqueles intres, traballaba na central, o que chamou ao carteliño de Chantada e deu o contrasinal convida: "Aquí esta el señor. Venid pronto".

En tanto 'O Piloto' atravesaba a presa aparentando ser un empregado calquera, pois ía tocado cunha bilba-

ña, unha chaqueta de mahón azul en bo estado e uns fortes zapatos. Tapábase da choiva cun paraugas e sen apesuramento, recorreu as pistas e dirixiuse á polvoreira, á beira do río presa arriba e meténdose ao remate da pista do embarcadiro até un regato chamado das Anduriñas, que fai de límite das parroquias de San Fiz de Asma e Pesqueiras.

Un disparo efectuado polo oficialista do cuartel da Garda Civil de Chantada acabaría coa vida do 'Piloto' cando se topaba comendo pan con chourizo. Portaba ademais unha pistola metraladora e outra de calibre 9 mm largo, xunto con abundante munición. Tamén figuraba na súa documentación un carné da guerrilla galega, firmado por Enrique Lister en que se lle asignaba o grao de xeneral xefe do Estado Maior, aínda que outros guerrilleiros consultados salientan que o carné o fixera el mesmo, xa que tiña boas aptitudes para a falsificación e para as manualidades.

Enriqueta Otero Blanco, nada en Miranda, Castroverde o 26 de febreiro de 1910 e falecida en Lugo o 31 de outubro de 1989, foi mestra e guerrilleira antifranquista. Na páxina da dereita, fuxidos do barco Santa Teresa após chegar a Baiona (Iparralde), o 20 de decembro de 1946

unha das accións máis importantes levadas a cabo pola resistencia en Galiza.

Así mesmo, o citado periódico informaba que, durante os meses de xullo e agosto daquel ano, a agrupación mantivera cinco combates coa Garda Civil, ocasionándolles sete baixas, indicándose tamén que esta agrupación guerrilleira tomou catro concellos e xulgo e sancionou 40 falanxistas.

Outra noticia publicada, neste caso en *El Guerrillero*, periódico que, na súa cabeceira, se definía como *Órgano del Ejército Guerrillero de Galicia*, no número correspondente ao 25 de marzo de 1948, informa de que: “el 27 de diciembre, los guerrilleros de la III Agrupación recibieron la noticia de que iba a pasar un tren con pertrechos militares. Después de ocupar la estación de Rubián (Lugo), se apoderaron del mercancías número 81. La segunda guerrilla, al mando de P (en clara referencia a ‘Piloto’) destruyó un vagón cargado de cerrollos de fusil.”

Mundo Obrero do 14 de abril de 1948, e baixo a información de *Alcalde espabilado* comenta que: “el alcalde de Lugo ha montado con sus sabuesos un negocio fructífero. Se entera de quién tiene cerdos y el día de la matanza, el que no ha pagado 20 pesetas de derechos, se queda sin el animal,

que después es vendido de estraperlo por el monterilla lucense.”

Outras tres noticias máis aparecen neste exemplar relacionadas con Lugo. A primeira, co título *Fiscaleros atracadores* comenta que: “con motivo de la feria celebrada en Monterroso el pasado noviembre, los rateros de la Fiscalía arrebataron a los labradores 600 kilos de pan blanco. ¿Sabéis lo que hicieron con él? Lo subastaron entre chulos y señoritos del pueblo y, juntos todos, organizaron una gran comilona.”

A segunda das noticias, titulada *Estraperlo de géneros*, informa que: “El pasado diciembre, el gobernador de Lugo, José García (Hernández), se incautó de los géneros que venían para vender al pueblo, los cuales fueron entregados para vender de estraperlo a sus miñones y a las vampiras de Falange. El negocio le produjo cerca de 200.000 pesetas.”

Finalmente a terceira das noticias leva por título *Jamones para el gobernador* e conta que: “el mes pasado, en Sanfiz (Lugo), a un vecino le robaron una partida de jamones. Según los vecinos que presenciaron la ‘gloriosa operación’, el coche de los ladrones tenía pintado en la puerta ‘Servicio Oficial’. El mismo coche y el mismo chófer del Sr. Gobernador.”

A RESISTENCIA GUERRILLEIRA EN CIFRAS.

Logo de trece anos de loita, os guerrilleiros retíranse por orde do PCE. Non é doado coñecer cantas accións levaron a cabo, cantas baixas sufriron, nin cantos foron á cadea ou condenados a morte en Galiza, pero si se poden ofrecer datos relativos á provincia de Lugo segundo os arquivos policiais. Segundo estes, desde 1936 a 1952, producíronse 62 asasinatos, un secuestro, dúas sabotaxes e 312 atracos.

Polo que se refire ao resumo numérico dos encontros habidos entre os guerrilleiros e as forzas franquistas na demarcación de Lugo, estes comezan oficialmente en 1937, rexistrándose un total de 96 mortos dos que un deles foi nun asalto a unha sucursal bancaria en Regueiro de Chaves o 25 de setembro de 1939, outro morreu atropelado por un tren en febreiro de 1942 nos Peares, e outro suicidouse en Montefurado o 16 de outubro de 1946.

En canto ás baixas da Garda Civil neste período de tempo, foron, segundo as fontes oficiais, un total de 15 mortos e 14 feridos, sendo os de maior graduación un brigada en Montecubeiro, o 22 de agosto de 1937, un tenente morto en Eiraxalba o 11 de maio de 1939, e un sarxento, ferido en Castro de Seixas o 29 de novembro de 1941.

O resto dos mortos e feridos eran gardas, gardas primeiros, segundos ou cabos, destacando por outra banda que, desde 1950, segundo os informes da Garda Civil, non se produciron baixas neste corpo armado.

Para rematar, xa habería que salientar que, nestes trece anos, foron detidos 133 guerrilleiros, téndose entregado outros catro. Así mesmo, e sempre segundo as fontes da Garda Civil, foron 331 as persoas detidas por ser enlaces ou colaboradores da resistencia, mentres que membros do Partido Comunista ou de outros partidos en menor contía, foron detidos na provincia de Lugo un total de 105 persoas, téndose entregado 34 deles ■